

Cultuur op school: het speelkwartier voorbij

Door Anne Marie Backes

Anne Marie Backes is manager van het Kenniscentrum Cultuureducatie Rotterdam. Deze keynote werd door haar uitgesproken tijdens het landelijk slotdebat "Cultuur op school: het speelkwartier voorbij". Het slotdebat werd gehouden als afsluiting van de Summerschool op 11 augustus 2011 en vond plaats in de SKVR Beeldfabriek te Rotterdam.

Er zit beweging in het denken over kunst en cultuur binnen het onderwijs. Vanuit het onderwijs, de wetenschap en de kunsten wordt actief nagedacht over wat de kunstvakken bijdragen aan de ontwikkeling van kinderen en jongeren. Naar de kwaliteit van cultuureducatie wordt echter heel verschillend gekeken. Wat goede en wat slechte cultuureducatie is, is voornamelijk door niemand vastgesteld. Mensen uit de onderwijspraktijk kijken behoorlijk anders naar cultuureducatie dan kunstenaars, wetenschappers of zelfs politici. De kwaliteit wordt gezien vanuit de eigen context, eigen kunde en eigen gebrek. Is het wenselijk en mogelijk om tot een standaardisering van de kwaliteit van cultuureducatie te komen? Dan zou het een gezamenlijk proces moeten zijn, waarbij inbreng van zowel wetenschappers, kunstenaars als van deskundigen uit de onderwijspraktijk is vereist.

Waarom is er nog geen gezamenlijke opvatting over de kwaliteit van cultuureducatie? De oorzaak hiervan moet worden gezocht in de ontwikkeling binnen het onderwijs, de culturele sector, wetenschap en politiek gedurende de laatste decennia. Een globale inventarisatie:

1. Het Onderwijs

Alles wat mensen maken en doen is "cultuur". In die zin is de school zelf een cultureel verschijnsel: een doorgangshuis voor kinderen en jongeren waar veel geleerd wordt, met als doel om later te kunnen deelnemen aan de maatschappij: kennis, vaardigheden, houding. Binnen de school hebben de kunstdisciplines van oudsher een rol. Afhankelijk van het mensbeeld dat de school heeft, kan worden ingezet op ambachtelijkheid, creativiteit, zelfredzaamheid, algemene ontwikkeling, sociaal-emotionele vorming en talentontwikkeling.

De kunstdocent op school geeft de kinderen de kans om juist ook andere intelligenties te ontwikkelen dan de taal- en rekenknobbels. Muziek sensibiliseert het gehoor, beeldende kunst stimuleert het zien en observeren, theater, literatuur en dans stimuleren het inter- en intrapersoonlijk beleven.

In de laatste decennia vertoonden zich in het onderwijs twee opmerkelijke ontwikkelingen. Eerst deed zich de volgende verschuiving voor: de inzet van vakleerkrachten werd vervangen door de groepsleerkracht die naast de kernvakken ook kunstlessen geeft. Daarna werden kunstvakken ondergebracht in de zogenaamde Brede School (dus na schooltijd) en hiervoor werden ad hoc kunstenaars als gastdocent aangetrokken. Intussen werd op de PABO steeds minder aandacht besteed aan kunstvakken. Mede daardoor is de kennis over de werking van kunst en cultuur binnen de scholen drastisch afgenomen.

Er is ook een tegenbeweging: een aantal scholen ontwikkelden een visie op cultuureducatie, die leidde tot meer specifieke vragen aan de culturele sector. Deze invulling van kunst en cultuur richt zich op de individuele school en omgeving. Kunstvakken worden tegenwoordig ook instrumenteel ingezet, ten bate van reken- en taalvaardigheden. De successen komen voort uit de landelijke regeling Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs en begeleidingsprogramma's als Denken-Voelen-Doen in Rotterdam. In het voortgezet onderwijs werd de Vereniging voor Cultuurprofiel scholen opgezet.

Omdat de invulling van cultuureducatie voornamelijk op lokale basis plaatsvindt, is de generieke kwaliteit ervan vrijwel onzichtbaar en dus kwetsbaar. Bovendien worstelen vele scholen met het volgende dilemma: cultuureducatie op onze school is wel belangrijk, maar - oeps - er is zo véél te doen! Is het onderwijs zelf in staat de kwaliteit van cultuureducatie te bewaken?

2. De Culturele Sector

In essentie is de kunstproducent gericht op aanbod. De theatervoorstelling, de expositie of het concert staat centraal. Educatie maakt de kunst toegankelijk, begrijpelijker voor kinderen en jongeren. "Kom naar ons!" hoor je het concertgebouw toeteren, "participeer!" "We willen veel jeugd bereiken, we zijn de moeite waard!"

We zien echter een verschuiving van educatie als marketingmiddel van de kunstinstellingen naar educatie als eigen product. Steeds vaker zijn kunstproducenten bereid om aan te sluiten bij de doelgroep, om zich daar echt in te verdiepen. Jeugdtheater en jeugddans lopen daarbij voorop. Yo! Opera maakt producties met kinderen en jongeren in de school en zo vindt de kunstenaar zijn rol te midden van de wijk. Met de deelname aan dergelijke kortlopende projecten zit het over het algemeen wel goed. In Rotterdam is er mede door het stedelijke cultuurtraject vrijwel 100% dekking.

Hoe zit het dan met langlopende projecten? De invoering van de cultuurcoaches (regeling combinatiefuncties) in 2008 heeft culturele instellingen de mogelijkheid geboden om veel langer actief met kinderen en jongeren in schoolverband te werken. Deze cultuurcoaches hebben zo veel meer beeld gekregen van de rol van kunst op school en van de mogelijkheden en kwaliteit die daar bereikt kunnen worden. Er zijn langere leerlijnen ontwikkeld, die in het curriculum van de school worden ingepast. In een beperkt aantal schoolteams is er ervaring opgebouwd in het samenspel tussen groepsleerkrachten en kunstenaars. In Rotterdam wordt nu slechts 8% van de scholen daar mee bediend. De culturele instellingen van deze stad werken samen met het doel zo effectief mogelijk binnen het onderwijs te opereren. Zo hebben bijvoorbeeld de SKVR Muziekschool, het Rotterdams Philharmonisch Orkest, De Doelen, het Codarts Conservatorium, het Wereldmuziek en -danscentrum en de stichting Music Matters met elkaar een muziekcoalitie gevormd.

De doelstellingen waarbinnen de kunstenaars en kunstdocenten in de scholen werken zijn in de laatste decennia veranderd. De accenten zijn verschoven van sociale en emotionele ontwikkeling naar creativiteitsontwikkeling en ondernemerschap. Op dit moment heerst de opvatting dat cultuureducatie ook een positieve bijdrage levert aan taal- en rekenvaardigheden. Wat kunstenaars werkelijk in de scholen brengen is natuurlijk niet veranderd. Zij begeleiden de creatieve processen en stimuleren de verbeelding. Vraag is wat alle inspanningen opleveren. Zolang we voorop stellen dat je van creativiteit vooral leert rekenen, nemen we de verkeerde plaats in. De kunstsector durft het voortouw niet te nemen bij het opstellen van kwaliteitseisen, omdat ze afhankelijk is van de overheid. De vraag is namelijk: hoe kan, met alle bezuinigingen die er gaan komen, cultuureducatie toch in het hart van de opdracht blijven staan?

3. De Wetenschap

In de wetenschap is cultuureducatie een serieus onderzoeksterrein geworden, met aandacht voor zowel theoretisch- als praktijkgericht onderzoek. De vanzelfsprekendheid waarmee cultuureducatie in het verleden werd bedreven, heeft nu plaatsgemaakt voor de vraag naar de legitimatie ervan. Internationaal gezien zijn de psychologen (grofweg) vervangen door neurologen. We hebben inmiddels een “meetcultuur”.

Op landelijk niveau hebben verschillende lectoraten en universiteiten in samenwerking met Cultuurnetwerk Nederland een onderzoeksagenda opgesteld.

Volgens de theorie van Barend van Heusden, hoogleraar cultuur en cognitie aan de Rijksuniversiteit Groningen, moeten kunst en cultuur worden teruggebracht in het hart van het onderwijs. Van Heusden spreekt van “Cultuuronderwijs” en het doel daarvan is culturele reflectie, ofwel cultureel zelfbewustzijn. De rol van de kunstvakken is het werken aan de basisvaardigheid “Verbeelding”. Zonder verbeelding geen invoelen. Zonder verbeelding geen verhaal over jezelf, je

familie, ons volk. Zonder verbeelding geen nieuwe technische ontwikkeling. En zonder verbeelding kun je niet goed voor je oma of je baby zorgen. Anders gezegd: cultuureducatie staat aan de basis van flexibiliteit, passie en eigenheid.

In opdracht van het ministerie van OCW onderzoekt Van Heusden samen met de Stichting Leerplan Ontwikkeling hoe zijn theorie in de praktijk kan worden uitgewerkt. Drie promovendi onderzoeken de ontwikkeling van cultureel zelfbewustzijn in de leeftijd van vier tot achttien jaar. Van dit onderzoek, getiteld 'Cultuur in de Spiegel', verwachten we een staketsel dat cultuuronderwijs op school een duidelijke plaats en functie geeft. Dat is heel goed nieuws! Maar daarmee is de invulling van de kunstvakken nog niet kwalitatief ingezet. Deze sector kan en moet hier ongetwijfeld verder mee aan de slag.

4. De Politiek

De politiek roept twee dingen. Cultuureducatie is heel belangrijk! Halbe Zijlstra, staatssecretaris voor cultuur, komt met een nieuwe aanpak om een stevig fundament voor cultuureducatie te bieden. "De spontaneïteit en verbeelding die cultuur losmaakt, zijn in onze tijd niet alleen gevraagd, maar vaak ook vereist ..." Minister Marja van Bijsterveld komt echter met een andere boodschap: de cito-score moet omhoog! En wel door extra rekenen, taal en wiskunde! Hoe moeten wij daar soep van koken?

De politiek heeft de mond vol van de kennissamenleving maar is er kennelijk nog niet uit wat voor burgers je dan nodig hebt! Onderzoeksjournalist Mark Mieras sprak onlangs over het feit dat in de laatste decennia de creativiteit in de samenleving enorm is afgenomen, terwijl die vanuit een neurologisch perspectief juist cruciaal is voor onze flexibiliteit. Dat we anno 2011 als flexibele mensen moeten functioneren moge duidelijk zijn: we zullen gemiddeld elf banen hebben, drie keer van beroep wisselen. Ook de samenleving met veel verschillende culturen, opvattingen en identiteiten vraagt om hersenen die kunnen schakelen en vanuit verschillende neurologische centra kunnen opereren. Rekenen: daar hebben we toch machines voor?

Fundament

Om te komen tot een goed fundament zijn alle vier de gebieden cruciaal. Hoe krijgen we de cirkel rond? In de culturele sector ontstaat zo langzamerhand wel een gevoel van urgentie. Maar vooralsnog lopen we in elk domein ook vast:

- Het onderwijs moet een standpunt innemen over rekenen en taal versus creatieve ontwikkeling van kinderen en jongeren.
- De culturele sector zal meer vanuit de vraag van het onderwijs moeten gaan opereren.
- De wetenschap moet zorgen dat de verworven kennis goed landt.

- De politiek moet een keuze maken: willen we robots of mensen die met identiteit kunnen omgaan en zich kunnen plaatsen in de maatschappij?

De uitdaging waar we voor staan is om de cirkel - de samenwerking tussen onderwijs, cultuur, wetenschap en politiek - in beweging te krijgen. Kort gezegd: iedereen in zijn eigen domein de knop om, en (net als de twee hersenhelften) samenwerken! Het is dringende noodzaak dat we nu stappen maken. Het speelkwartier is echt voorbij!